

Det Anarkistiska Biblioteket

Min synpunkt på anarkismen

Stig Dagerman

Stig Dagerman
Min synpunkt på anarkismen
1946

40-tal
Av Stig Dagerman.
Från sid 28-32 i Stig Dagerman och syndikalismen.

sv.anarchistlibraries.net

1946

Beroende på sin egen grad av beväpning och sina legala möjligheter att göra bruk av den är det vanligt att anarkismens vedersakare har skilda uppfattningar om dess ideologiska farlighet. Medan i 1936-1939 års Spanien anarkisten betraktades som en så samhällsfarlig person att han måste utsättas för beskjutning från två håll: han sköts inte bara i bröstet av tyska och italienska gevär, han träffades också i ryggen av sina "bundsförvanters", kommunisternas, ryska kulor, anses den svenske anarkisten i vissa radikala, företrädesvis marxistiska, kretsar som en borttappad, romantiker, något slags idealistisk PHM-are (40-talsförkortning för "planhushållningsmotståndare" - ij) med djupt rotade liberala komplex. Mer eller mindre medvetet trollar man bort det betydelsefulla faktum att den anarkistiska ideologin förmäld med en ekonomisk teori, syndikalismen, i inbördeskrigets Katalonien, tog utlopp i ett perfekt fungerande produktionssystem, grundat på ekonomisk jämlikhet men inte på andlig nivellering, praktisk samverkan utan åsiktstväng, ändamålsenlig samordning av viljorna utan någon giljotinerings av den personliga friheten, allt motsatspar som dessvärre tycks bli allt populärare i form av synteser. För att alltså redan från början torpedera en viss sorts antianarkistisk kritik, utövad av folk som ofta förväxlar sin egen lilla ofarliga redaktionsstol med en krutdurk och i kraft av exempelvis ryska korrespondenser menar sej ha monopol på kunskapen om arbetarklassen och dess villkor, vill jag i det följande uppehålla mej vid den speciella art av anarkism som företrädesvis i de latinska länderna går under namnet anarkosyndikalism och där visat sej vara ett högst effektivt instrument inte bara vid förvärvandet av tidigare förkvävda friheter utan också i erövringen av brödet.

I ens val av politiska ideologier, marschvägar till samhällstillstånd som uppvisar åtminstone några procents överenskommelser med de ideal man drömde om, innan det visade sej att de jordiska kompasserna var hopplöst missvisande, ligger väl alltid ett konstaterande av de andra möjligheternas bankrutt. Omfattningen av denna bankrutt för nazister, fascister, liberaler och andra intressenter i borgerliga riktningar, liksom för auktoritära socialister av olika schatteringar, låter sej inte bara avläsas på antalet ruiner, döda och krympingar i direkt krigshärjade länder, men också på antalet neurosfall, sinnessjukan, harmoniskt defekta i skenbart skonade länder som Sverige. Kriterium på abnormitet i ett samhällssystem är inte bara skriande orättvisor vid fördelningen av mat, kläder och bildningstillfällen; det bör också slås fast att världslig överhöghet som injagar rädsla hos de styrda bör betraktas med sund misstro. Sådana skräckens system som nazismen avslöjar ju ögonblickligen sin art genom ohämmad fysisk brutalitet, men en närmare eftertanke ger lätt vid handen

att även de mest demokratiska statssystem utövar en ångestpress mot vanligt folk som varken spöken eller detektivromaner har den ringaste chans att konkurrera med. Vi minns alla de svarta skräckinjagande rubrikerna vid tiden för München - hur många neuroser har inte de på sitt samvete! - men det nervkrig som världens styrande just nu med FN-mötet i London som hjälpmedel bedriver mot världens folk är inte mindre raffinerat. Låt oss lämna det ovärdiga i att en handfull delegater kan bolla med någon milliard öden, utan att det faller någon in att finna det orimligt, därhän - men hur fasaväckande opsykologisk, ja psykiskt hänsynslös är inte den metod enligt vilken världens öden länkas. Redan denna psykiska brutalitet som tycks vara den gemensamma nämnaren för den politik annars så olika länder som England och Sovjet bedriver är nog för att stämpla deras respektive styrelseformer som omänskliga. Hävdandet av statsintressena tycks för de auktoritära regimerna, demokratiska som diktatoriska, med tiden ha blivit ett självändamål, för vilket politikens ursprungliga mening: att hävda vissa mänskliga gruppintressen, alldeles fått vika. Nu har framhävandet av det mänskliga elementet i politiken dessvärre banaliserats av en liberal propaganda som kamouflerat egoistiska monopolintressen i ljumma mänsklighetsdogmer utan större idealistisk täckning, men detta kan naturligtvis inte i och för sej kompromettera den mänskliga anpassningen, vilket statsstrons propagandister vill få oss att tro.

Den abstraktionsprocess statsbegeppet under tidernas lopp undergått är, enligt min mening, en av de farligaste konventionerna i det snår av konventioner diktaren har att genomtränga. Dyrkandet av det konkreta som Harry Martinson fann vara det centrala i statsstron under sitt Sovjetbesök, främst dokumenterat av Stalinporträtt i alla format och kreationer, var naturligtvis bara en genväg till den kanonisering av det Abstrakta som tillhör statsbegrepets fruktansvärda egenart. Just det abstrakta kan genom sin oberörbarhet, sitt främlingskap i det påverkbaras värld dominera de aktiva, förlama viljan, binda initiativen och förvända handlingskraften i en ödeläggande fjättringsneuros genom en psykisk brutalitet som till en tid naturligtvis kan garantera de styrande ett visst mått harmoni, bekvämlighet och skenbar politisk suveränitet men i längden måste verka som en social bumerang. Den kompensation för förlorade handlingsmöjligheter som individen i ett statsstyrt samhälle erbjuds vid varje valtillfälle är i och för sej otillräcklig och blir naturligtvis allt otillräckligare ju längre den inestängda initiativkraften får komprimeras. De osynliga tågor som ovan molnen i en storslagen, komplicerad ödesgemenskap förenar stat med storfinans, styrande med överstyrande, politik med pengar

skänker den oinvidga delen av mänskligheten en fatalism som varken statliga byggnadsbyråer eller Sinclairs jätteromaner lyckas motverka.

Det bör alltså bestämt kunna fastslås att vår tids demokratiska stat bjuder på en alldeles ny sorts inhumanitet, som i temperatur inte står tidigare autokratiska regimers efter. Principen divide et impera har för all del inte övergetts men ångesten genom hunger, ångesten genom törst, ångesten genom social inquisition har åtminstone principiellt fått vika som suveränitetsmedel i välfärdsstaten för ångesten genom ovisshet, individens oförmåga att i det väsentliga förfoga över sitt eget öde. Inkilad i statsblocket har individen i varje ögonblick en pinande förnimmelse av vanmäktig ovisshet som kan påminna om barkflagans ställning i malströmmen eller den tänkande järnvägsvagnens situation, spänd efter ett skenande lok och berövad varje möjlighet att avläsa signalljus och hastigt annalkande växeltoner.

Någon eller några har försökt definiera den ångestupptagenhet som i analysen präglar min bok "Ormen" som en sorts "ångestromantik", men redan i romantikens väsen ligger väl en analytisk omedvetenhet, en resolut utsuddning av varje faktum som skulle kunna bryta schemat. Där ångestromantikern med hemlig glädje över att allt plötsligt stämmer vill inlemma helheten i ångestsystemet, kämpar ångestanalytikern med sin analys som första bastion mot den genom att med stilletten blottlägga alla dess hemlighetsfulla förgreningar. På ett politiskt plan bör detta innebära att romantikern som accepterar allt som kan ge hans trosbrasor näring inte kan ha någonting att invända mot ett samhällssystem, baserat på ångest, utan till och med med en fatalistisk förtjusning anammar det som det "riktiga". För mej som ångestanalytiker har det däremot gällt att med en analytisk uteslutningsmetod nå fram till en lösning där maskineriet fungerar utan drivkraft i ångest och fruktan. Det är naturligtvis sant att detta förutsätter en alldeles ny politisk dimension, som måste renas från de konventioner vi vant oss att betrakta som oundgängliga. En sociologisk psykologi måste avslöja myten om centraliseringssystemens "effektivitet". Neuros, alstrad av brist på överblick och oförmåga att identifiera sin ställning i samhället, kan inte uppvägas av skenbara materiella fördelar. Den söndersplittning av jättekollektivet i små individualistiska sinsemellan samarbetande men annars autonoma enheter som anarkosyndikalismen förordar blir den enda psykologiska möjligheten i en neurotisk värld, där tyngden från den politiska överbyggnaden får individerna att vackla. Invändningen att det internationella samarbetet skulle förhindras genom att statsenheterna bröts sönder håller naturligtvis inte streck; ingen kan väl påstå att den statliga utrikespolitiken som internationell manifestation bidragit till att närma nationaliteter till varandra.

En svårare invändning är den att folkmaterialet inte skulle ha kvalitativa förutsättningar att uppbära ett anarkistiskt samhälle. Det kan vara sant till en viss gräns. Blockfostran och initiativförslamning har haft förödande verkningar på ett okonventionellt politiskt tänkande. (Redan av den anledningen har jag här valt att framlägga min åsikt om anarkismen huvudsakligen i negationer.) Men jag tvivlar på att auktoritets- och centraliseringsströmen är konstitutivt nerlagd i människans väsen. Jag skulle tvärtom kunna tänka mej att ett på sitt sätt nytt tänkesätt, jag vill i brist på annat kalla det den intellektuella primitivismen, som med skärande analys skulle röntga de viktiga konventioner filialen sexuell primitivism lämnat därhän, med tiden skulle kunna värva proselyter bland alla dessa som till priset av bl.a. neuroser och världskrig vill ha sitt lilla räknestycke att stämma med Marx^{TM} Adam Smiths eller påvens facit. Kanske förutsätter detta i sin tur en alldeles ny litterär dimension vars lagar det säkert skulle vara mödan värt att utforska.

Som anarkist (och pessimist i så måtto att han är medveten om att hans insats kanske bara kan få symbolisk betydelse) kan diktaren tills vidare med gott samvete tilldela sej dagmaskens blygsamma roll i det kulturella ytskikt som annars skulle stelna i en konventionernas uttorkning. Att vara det omöjliga politiker i en värld av alltför många det möjliga är trots allt en roll som kan tillfredsställa mej personligen både som samhällsvarelse, individ och författare till "Ormen".